

دانشگاه فرهنگیان
فصلنامه علمی
مطالعات کارورزی در تربیت معلم
دوره ۱ شماره ۳
تاریخ چاپ: تابستان ۱۴۰۰

تعلقات عاطفی در کارورزی مجازی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان

(مطالعه موردی کارورزی در بستر سامانه شاد در مدارس شهر زنجان)

۱ محمد رضا خدادوست*

۲ نسترن فرخ نیا

چکیده

آموزش اثر بخش علاوه بر بهره مندی از دانش به روز در رشته تخصصی، مستلزم شکل گیری و تداوم روابط عاطفی سازنده بین معلم و دانش آموزان می باشد؛ چرا که ایجاد روابط عاطفی اثر بخش می تواند به عنوان ابزاری مفید کیفیت تدریس و یادگیری را به طور قابل توجهی بهبود بخشد. با این وجود، آموزش مجازی در بستر سامانه شاد و نبود ارتباط چشمی مستقیم، کیفیت و ویژگی روابط عاطفی بین معلم و شاگرد را کاملاً دگرگون ساخته است. نوشته حاضر تلاشی است در راستای توصیف و تحلیل روش های ایجاد و تداوم روابط عاطفی بین معلم و شاگرد در شبکه شاد که سامانه یادگیری مورد تایید وزارت آموزش و پرورش ایران است. در پژوهش موردی حاضر روی کلاس های مجازیدرس زبان انگلیسی سطح متوسطه، کیفیت شکل گیری روابط عاطفی مجازی

۱- استادیار، گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

M.khodadoost@cfu.ac.ir

۲- گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

بین معلم و دانش آموز با استفاده از ابزار های زبانی و غیرزبانی توصیف شده است. نتایج حاصل نشان داد که در اوایل سال تحصیلی رابطه معلم و شاگرد، رابطه ای کاملاً جدی، رسمی و مقررات-محور بوده است ولی با گذشت زمان و آشنائی و تعاملات فزاینده معلم و دانش آموزان، این روابط به تدریج تلطیف شده و روابط عاطفی غیر رسمی و صمیمانه تر جایگزین شده اند. سپس ضمن تحلیل دلایل تغییر رویه در تعاملات عاطفی، پیشنهاداتی برای ایجاد روابط عاطفی موثر و مطلوب در آموزش مجازی ارائه شده است که خود می تواند بر ارتقاء سطح یادگیری دانش آموزان نیز تاثیرگذار باشد. در نهایت کاربرد یافته های پژوهش و پیشنهاداتی برای تحقیق بیشتر ارائه شده است.

واژه های کلیدی: کارورزی مجازی، تعاملات عاطفی، سامانه شاد، دانشگاه فرهنگیان

Emotional Interactions in Virtual Internship of Farhangian University Teacher Trainees

(A Case study of Internship through SHAD Platform at Zanjan Schools)

Mohammad Reza Khodadust*^۱

Nastaran Farrokhnia^۲

Abstract

Effective teaching hinges on both updated knowledge in the respective field of study and developing as well as maintaining constructive teacher-student(s) relationships since forming effective emotional relationship is a useful tool in enhancing the quality of learning/teaching considerably. Meanwhile, due to the lack of direct eye contact, virtual education through Students' Virtual Network for Education (SHAD) has deeply deteriorated the quality and features of the emotional relationship between the teacher and the student(s). The present study is an attempt to describe and analyze the procedures for developing and maintaining teacher-student(s) relationship in SHAD, a platform approved by Iranian Ministry of Education. In the present case study on several high school classes in Zanjan, the procedures for forming virtual emotional relationships between the teacher and students by means of linguistic and non-linguistic tools is described. The results of the present study showed that at the start of the academic year teacher-student(s) relationships was completely serious, formal, and regulations-based; however, with time and increasing familiarity and interactions between the teacher and the students, their relationship was modified and gradually the informal and more intimate

---

^۱-Assistant Professor, English Department, Farhangian University, Tehran, Iran

M.khodadoost@cfu.ac.ir

^۲ - Teacher Trainee at English Department of Farhangian University, Tehran, Iran

relationships replaced rather formal relationships. Later, the reasons for change in this trend were analyzed, and some suggestions are proposed for fostering effective, continuous, and favorable emotional relationships in virtual education through SHAD, which can, in turn, improve learning among the students. Finally, the implications of the study are discussed and suggestions for further research are proposed.

Key words: Virtual Education, Emotional Interactions, SHAAD, Farhangian University

در عصر حاضر، برقراری روابط عاطفی^۱ بینافردی^۲ از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ به طوری که سازمان بهداشت جهانی^۳ فراگیری دانش و مهارت روابط اجتماعی را از لازمه های یک زندگی اثر بخش پس از سال ۲۰۰۱ اعلام کرده است. می توان گفت که اساساً تمام پیشرفت های بشری مرهون توانایی انسان ها در برقراری ارتباطات موثر است. یکی از مهمترین عناصر فرایند یاددهی-یادگیری^۴ ارتباط موثر میان معلم و دانش آموزان است و به دلیل تاثیرات شگرفی که بر روی کیفیت تحصیل و یادگیری و شخصیت سازی دانش آموزان دارد، حائز اهمیت بسیاری است. از ویژگیهای یک ارتباط خوب به طور کلی می توان به آگاهی گیرنده پیام از هدف ارتباط و ارائه بازخورد مناسب اشاره کرد، به طوری که اگر این دو عامل محقق نشود در واقع ارتباط موثری صورت نگرفته است (نعمتی، کرمی پور و محمدی، ۱۳۹۲). نیل به این هدف علاوه بر آشنایی با فنون نوین تدریس و به روز رسانی آنها به منظور عملکرد مناسب در مدیریت کلاس، نیازمند ایجاد تعامل عاطفی و سازنده با دانش آموزان است. به عبارت دیگر، فرایند یاددهی-یادگیری تنها انتقال اطلاعات به دانش آموزان نیست، بلکه ایجاد یک رابطه اثربخش بین دانش آموز و معلمان به منظور کمک به رشد شخصیتی، فکری و اخلاقی آنان است (آبون و مگالنس، ۲۰۱۸). در واقع یکی از اصول تعلیم و تربیت برقراری رابطه ی عاطفی به صورت متعادل و دو طرفه است؛ بنابراین جو عاطفی کلاس باید مثبت و سازنده بوده، به طوری که نیازها و احساساتی از قبیل ارزشمند بودن و نیاز به احترام تامین شود. پیازه ضمن تاکید بر داشتن نقش فعال دانش آموزان در محیط عاطفی کلاس، معتقد است به

---

^۱ Affective Relationships

^۲ Interpersonal

^۳ World Health Organization (WHO)

^۴ Learning-teaching process

کارگیری روش فعال موجب شکل‌گیری شخصیت و رشد فکری و اخلاقی می‌شود (۱۹۷۲).

معلم نقش بسیار حیاتی در زندگی دانش‌آموزان دارند و اساساً در رسالت تربیتی خود بر شکل‌گیری فکری و معنوی و خلق و خوی آنان تاثیر قابل توجهی دارند. در نتیجه، انواع روابط در فرآیند یاددهی-یادگیری باید بر اساس این هدف شکل بگیرند. در پژوهشی از دانش‌آموزان خواسته شد که معلم خوب را توصیف کنند. آنها به طور عمده سه ویژگی را مد نظر قرار دادند: ۱) معلمان خوب روابط بین فردی خوبی برقرار می‌کنند و به دانش‌آموزان خود اهمیت می‌دهند. ۲) معلمان خوب و اثربخش ضمن حفظ نظم در کلاس، اقتدار خود را حفظ می‌کنند بدون اینکه خشن و سخت‌گیر به نظر برسند. ۳) معلمان خوب از طریق تدریس‌های خلاقانه و نوآورانه، قادر به ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان خود هستند و می‌توانند دانش‌آموزان خود را درک کنند (وول فولک^۱، ۲۰۱۱ به نقل از استفا^۲، ۲۰۱۸، ص. ۹۵).

برقراری موثر ارتباط در روزهای اولیه برخورد معلم با دانش‌آموزان پایه ریزی می‌شود، بنابراین نیازمند عنایتی ویژه است؛ زیرا در روزهای اول است که دیدگاه مثبت یا منفی دانش‌آموزان درباره معلم در ذهن دانش‌آموزان شکل می‌گیرد و اگر دانش‌آموز از همان ابتدا احساس کند که تحت تعلیم معلمی حمایتگر، بالغ و قابل اعتماد است، در طول سال از او بیشتر تاثیر خواهد پذیرفت. داشتن نگرش مثبت^۳ نسبت به معلم موجب تلاش بیشتر دانش‌آموزان و در نتیجه فراگیری بهتر مطالب آن درس می‌شود (زندلی، ۱۳۸۲). به گفته کدیور (۱۳۸۲)، معلم در فرآیند تدریس به دو مهارت اساسی «برقراری رابطه موثر» و

^۱Woolfolk

^۲Stefa

^۳Positive attitude

«مدیریت کلاس» نیازمند است. این دو مهارت نقشی اساسی در افزایش کیفیت آموزشی از نگرش دانش آموزان و کاهش رفتارهای نامطلوب آنان دارد.

در پژوهشی دیگر، ایجاد یک محیط یادگیری قوی توأم با روابط سازنده به عنوان یکی از وظایف معلمان ذکر شده است به نحوی که دانش آموزان در آن حس مثبتی دریافت نمایند (وان پته گم، آلترمن، وانکیر، و راسل^۱، ۲۰۰۸). در ضمن، باید به این نکته توجه داشت که این رابطه صمیمی و موثر باید تمام فرآیند یاددهی-یادگیری را در بر گیرد نه فقط مقطعی خاص، زیرا آموزش اساساً بدون ایجاد رابطه بی معنی است (یغما، ۱۳۸۴).

علاوه براین، اثرات برقراری ارتباط عاطفی موثر با دانش آموزان مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است. شعبانی (۱۳۷۲) معتقد است رابطه موثر بین معلم و دانش آموز نه تنها می تواند موجب سهولت در تحقق اهداف آموزشی و افزایش کیفیت آنها شود؛ بلکه می تواند نقص و ضعف امکانات آموزشی را نیز جبران نماید. یک ارتباط عاطفی قوی و موثر بین معلم و دانش آموز می تواند با تقویت استقلال و حس اعتماد به نفس در دانش آموزان موجب ارتقای سلامت روان در آنان شود (اسکوجیل^۲، ۲۰۱۴). اعتماد سازی و استقلال دانش آموزان از نتایج ایجاد ارتباطی موثر است به همین دلیل معلمان باید برای برقراری چنین رابطه‌ای تلاش کنند (سیف، ۱۳۸۵). در پژوهشی دیگر مشخص شد که رابطه عاطفی میان معلم و دانش آموزان موجب افزایش انگیزه در عملکرد کلاسی و بهبود عملکرد اجتماعی می شود (ریلی^۳، ۲۰۰۹). نتایج پژوهشی دیگر صورت گرفته در این زمینه نشان داد که در کلاسی که معلم با دانش آموزان رابطه گرم و صمیمی برقرار می کند، دانش آموزان انگیزه بیشتری برای یادگیری از خود نشان می دهند و با

^۱ Van Petegem, Aelterman, Van Keer, Hilde & Rosseel

^۲ Schogiel

^۳ Riley

اعتماد به نفس بیشتر به مشارکت در روند کلاس می‌پردازند (آندرزجوسکی و دیویس^۱، ۲۰۰۸).

در حالی که رابطه و تعامل مثبت میان معلم و دانش آموز موجب بهزیستی و رضایت معلم و دانش آموزان می‌شود (اسپلیت و کومن^۲، ۲۰۰۹)، وجود هرگونه تعارض در برقراری این رابطه موجب ایجاد احساس ناامنی و تاثیر منفی بر روی رشد عاطفی دانش آموز می‌شود (بیکر^۳، ۲۰۰۶). در پژوهشی نورمی^۴ (۲۰۱۵) دریافت که روابط مثبت میان معلم و دانش آموزان در کلاس اول سطح بالای مشارکت دانش آموزان در کلاس چهارم را پیش بینی می‌کند. این واقعیت نشان می‌دهد که روابط عاطفی در کلاس‌ها بر پیشرفت دانش آموزان تاثیر مستقیم می‌گذارد.

تدریس زبان انگلیسی در ایران برای بسیاری از دبیران این رشته بسیار چالش برانگیز است زیرا معلم در شروع کار با دو گروه از دانش آموزان سروکار دارد: ۱) دانش آموزانی بدون هیچگونه زمینه یا تجربه در یادگیری زبان انگلیسی (۲) دانش آموزانی با پیشینه قوی در زمینه زبان انگلیسی. به وجود آوردن شرایطی متعادل در کلاس درس به نحوی که برای هر دو گروه جذاب و قابل قبول باشد کاری بسیار دشوار و نیازمند برقراری یک رابطه صمیمی و عاطفی با دانش آموزان است. مشکل اساسی دیگر در آموزش و پرورش ایران یکسان در نظر گرفتن دانش آموزانی با شخصیت‌ها، روحیات، اخلاق، رفتار و وضعیت اقتصادی، فرهنگی و خانوادگی متفاوت است. نوع رابطه عاطفی معلم با هریک از دانش آموزان باید مطابق با ویژگی‌های شخصیتی آنان باشد. این مشکل در تدریس درس زبان انگلیسی نمود بیشتری می‌یابد زیرا معلم به طور معمول به تدریس محتوای

^۱ Andrzejewski & Davis

^۲ Split & Koomen

^۳ Baker

^۴ Nurmi

کتاب به صورت یکسان برای همه دانش‌آموزان می‌پردازد. هر دانش‌آموز با توجه به پس‌زمینه قبلی خود به یادگیری پرداخته و در نتیجه میزان یادگیری در تمام دانش‌آموزان یکسان نیست. برقراری رابطه عاطفی به عنوان عاملی تسهیل‌گر می‌تواند تا حد زیادی این مشکل را حل کند.

لازم به ذکر است که برقراری رابطه نه تنها بعد کلامی را شامل می‌شود بلکه شامل بعد غیرکلامی از جمله حالت چهره و حرکات بدن نیز می‌شود در واقع زبان بدن مکمل کلام در انتقال اطلاعات و احساسات می‌باشد (بولتن، ۱۹۹۴). بنابراین معلم علاوه بر ارتباط محبت‌آمیز کلامی باید به صورت غیر کلامی و با توجه کامل با دانش‌آموزان ارتباط بگیرد. معلمانی که ارتباط غیر کلامی مناسبی از خود بروز می‌دهند معمولاً دوست‌داشتنی به نظر می‌رسند که این خود موجب ایجاد نگرش مثبت، افزایش مشارکت و کاهش رفتارهای نادرست و نامطلوب می‌شود. از جمله اقدامات لازم برای ایجاد جو عاطفی مثبت در کلاس درس می‌توان به ارتباط چشمی با دانش‌آموزان، شکستن یخ آنان توسط لبخند زدن و بذله‌گویی در کلاس درس اشاره کرد (فیشر، والد‌ریپ و دن بروک^۱، ۲۰۰۵).

در حال حاضر که همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ زندگی انسانها را از جهات مختلف تحت الشعاع خود قرار داده است، حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و اقتصادی همه دستخوش تغییرات جدی شده‌اند. مجامع و عرصه‌های جهانی به سرعت خود را با شرایط جدید وفق داده و رویکردهای جدیدی را اتخاذ کرده‌اند. یکی از حوزه‌هایی که به شدت دست‌خوش تغییرات شده است حوزه آموزش و فرایند یاددهی-یادگیری است و این موضوع مستلزم بازنگری در فرایند آموزش است. مدارس و مراکز آموزشی جهان ناچار به استفاده از آموزش در بستر فضای مجازی شده‌اند و آموزش و

^۱ Fisher., Waldrip & den Brok

پرورش ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. در ایران آموزش دانش آموزان در بستر سامانه شاد (شبکه آموزش دانش آموزی) صورت می گیرد.

علی رغم اهمیت قابل توجه روابط عاطفی بین معلم و شاگرد در آموزش و یادگیری موثر، به دلیل وضعیت جدید و آموزش مجازی با استفاده از سامانه شاد، کیفیت ایجاد این روابط مبهم و یا مورد توجه نبوده است. لذا پرسش زیر مطرح شد که:

۱. معلمان در آموزش مجازی در بستر شاد تعاملات عاطفی بین معلم و شاگرد چگونه و با چه ابزارهایی شکل می گیرد؟

۲. چه پیشنهادهایی برای بهبود روابط عاطفی بین معلم و دانش آموز در آموزش مجازی در بستر شاد و در نتیجه ارتقاء کیفیت یادگیری می توان ارائه داد؟

روش انجام تحقیق

در پژوهش حاضر، تعاملات بین معلم و دانش آموزان در دو کلاس مجازی درس زبان انگلیسی در بستر سامانه شاد در جریان نیمسال اول سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ در یکی از مدارس متوسطه دوره اول شهرستان زنجان مورد مشاهده قرار گرفت. با استفاده از روش مشاهده مستقیم تعاملات بین معلم و دانش آموزان، داده های مورد نیاز با بررسی تعاملات زبانی و غیرزبانی بین معلم و دانش آموزان در ده جلسه آموزشی جمع آوری گردید. سپس داده های به دست آمده، با حفظ بی طرفی کامل، از نظر نوع تعامل عاطفی (کلامی-غیر کلامی) دسته بندی شدند. سپس گزاره های موجود در داده ها کدگذاری شد و سه مضمون اصلی به دست آمد که در قسمت بعدی مورد بحث خواهد گرفت.

نتایج و بحث

کدگذاری گزاره های ثبت شده و طبقه بندی آنها در نهایت منجر به سه مضمون اصلی در مورد شکل گیری و کیفیت روابط عاطفی معلمان و دانش آموزان طی تعاملات کلاسی مورد بررسی در سامانه شاد شد:

الف) نحوه شکل گیری روابط عاطفی،

ب) رابطه عاطفی رسمی و غیرصمیمانه معلم و دانش آموزان در آغاز دوره آموزشی

ج) رابطه عاطفی غیررسمی و صمیمانه در پایان دوره آموزشی.

هر کدام از این مضمون ها با توجه به داده های به دست آمده به ترتیب بررسی می شود:

الف) شکل گیری روابط عاطفی

بررسی داده های حاصل از مشاهده مستقیم تعاملات نشان داد که روابط عاطفی در کلاس ها با استفاده از روش های زبانی و غیر زبانی شکل گرفته و تداوم یافت.

استفاده از زبان و گفتمان برای تعاملات عاطفی: از جمله روش های کلامی استفاده از زبان و ترکیباتی رسمی و گاهاً توأم با تهدید در ابتدای دوره آموزشی بود. در ابتدای دوره آموزشی به نظر می رسد این نوع کلام ضمن ایجاد جدیت و رسمیت در روابط با دانش آموزان، به نوعی قوانین نانوشته کلاسی را نیز به اطلاع دانش آموزان می رساند. برای نمونه در بخشی از داده های تحقیق چنین آمده است که:

باید فعالیت کنید نمره داشته باشید.

و گرنه نمره مستمر صفر.

هرکس حضور بزند و جواب ندهد، هفته بعد این موقع به مدرسه می آیم و به خانواده اش زنگ می زنم.

من منتظر روخوانی دانش آموزان هستم. چت ممنوع است.

مدتی پس از شروع آموزش، برای ایجاد صمیمیت بیشتر معلم از گفتمان غیر رسمی تر و عاری از تهدید استفاده کرده بلکه با ابزار کلام جو صمیمی را در کلاس درس ایجاد می

کند. موارد زیر نمونه هائی هستند که تدریس معلم جنبه ای حمایتگرانه و تشویق کننده یافته است:

ممنون الهام.

عالی!

آخر هفته خوبی داشته باشید.

ممنون دخترا!

آفرین دختر خوب.

دانش آموزان حاضر و فعال خسته نباشید.

خوب دخترای گلم.

آفرین نگران نباشید ....

به نظر می رسد معلمان کلاس های مورد بررسی در ابتدای دوره آموزشی برای ایجاد نظم از گفتمان رسمی و تهاجمی تر استفاده می کرد تا مرزهای قدرت بین دانش آموز و معلم را مشخص و تعیین کند. سپس به تدریج به گفتمان غیر رسمی و صمیمانه روی آورد تا بتواند ضمن پابندی دانش آموزان به قوانین کلاسی، بتواند با ایجاد جو عاطفی مثبت به آنها در یادگیری مطالب درسی کمک کند.

(۱) **استفاده از روش های غیر کلامی و نماد ها:** در آموزش مجازی که امکان

ارتباط رودررو و مستقیم میان معلمان و دانش آموزان وجود ندارد، ایجاد روابط عاطفی بسیار چالش برانگیز است و این خلاء باید به نوعی پر شود. یکی از روش هایی که تاثیر قابل توجهی در ارتباطات مجازی دارد استفاده موثر، مناسب و متعادل از علائم نشانه گذاری، شکلک ها و یا نمادها است. تحقیقات بسیار

زیادی در رابطه با تاثیرات استفاده از شکلک ها در ارتباطات مجازی صورت گرفته است و این بیانگر تأثیر و بار روانی غیرقابل انکار آنهاست. بدون وجود شکلک ها، ارتباطات مجازی بسیار دشوار خواهد بود و احساسات به طور موثری منتقل نخواهند شد. بسیاری از محققان اذعان داشته اند که استفاده از شکلک ها در هر نوع ارتباطی مقاومت افراد را به برقراری رابطه از بین می برد و با کمک به افراد به تجسم صورت انسان و حالات مختلف آن، روند ارتباطات را تسهیل می کنند. همچنین معلمان و دانش آموزان مورد مشاهده در سامانه شاد از شکلک ها و نماد های گوناگون برای ابراز احساسات و عواطف خود نسبت به مسائل جاری کلاس و فعالیت های دانش آموزان استفاده می کردند. نمونه هایی از نماد ها و شکلک های مورد استفاده به ترتیب زمانی یعنی از ابتداء دوره آموزشی تا انتهای آن به شرح زیر می باشد:

جدول یک: شکلک ها و نماد های عاطفی مورد استفاده در تعاملات مجازی در بستر سامانه

شاد

شکلک	اصطلاح لاتین	معنی
☹️	Pouting Face	صورت قرمز با حالت عصبانی_ این نماد با ظاهر یک چهره ی اخمو همراه با چشم ها و ابروهایی رو به پایین، دارای بار عاطفی بسیار منفی بوده و بیانگر درجه ی شدیدتری از خشم یا به عبارتی "نفرت" و "عصبانیت" است. نمادهای دیگری نیز برای ابراز ناراحتی و خشم وجود دارند از جمله؛ ☹️، 😡 و 😠 ولی نوع بسیار شدید آن ☹️ می- باشد. این نماد در سال ۲۰۱۵ به مجموعه ایموجی ها اضافه شد.
😞	Pensive Face	چهره ی محزون_ این نماد با ظاهر یک چهره ی اندوهناک و نادم با چشمانی غمگین و بسته و ابروانی موجدار، الفاگر احساسات متفاوتی از جمله حس ناامیدی و تنهایی

<p>میباشد. بار منفی این نماد نسبت به ، کمتر و درونگراانه تر است.</p>		
<p>ایموجی بدون بیان_ این نماد بیانگر نوعی احساس ناامیدی و دلخوری است که درجه‌ی آن کمی شدیدتر از " " میباشد.</p>	<p>Expressionless Face</p>	<p></p>
<p>ایموجی صورت همراه با ابرویی بالا رفته_ این نماد القاگر احساساتی مانند سوءظن، بدبینی، نگرانی، ناباوری و عدم تایید می باشد.</p>	<p>Face with Raised Eyebrow</p>	<p></p>
<p>صورت غمگین و ناراضی_ این نماد نیز منتقل کننده‌ی احساساتی منفی از قبیل ناراضی، بدخلقی و بدبینی به مخاطب است.</p>	<p>Unamused Face</p>	<p></p>
<p>صورت خندان همراه با عینک آفتابی_ این نماد با ظاهر یک چهره‌ی خندان و به همراه یک جفت عینک آفتابی مشکی، دارای بار عاطفی مثبت بوده و برای انتقال نوعی حس عامیانه استفاده میشود. همچنین احساس اعتماد، عالی بودن و نگرشی بی دغدغه را به مخاطب القا میکند.</p>	<p>Smiling Face with Sunglasses</p>	<p></p>
<p>نماد انگشت شست دست_ نشان دهنده‌ی تایید، توافق و تعهد می باشد.</p>	<p>Thumbs Up</p>	<p></p>
<p>صورت خندان همراه با چشمانی خندان_ این نماد با ظاهر یک چهره‌ی بشاش و خندان و البته همراه با چشمانی خندان، لبخندی به پهناس صورت و گونه‌هایی سرخ، بیانگر احساس شادی واقعی است. این نماد در اغلب مواقع، انتقال دهنده‌ی احساساتی گرم و بسیار مثبت است و در مواردی بیانگر حس فروتنی و حق شناسی است.</p>	<p>Smiling Face with Smiling Eyes</p>	<p></p>
<p>این نماد بیانگر عمل تشکر کردن و برگرفته از فرهنگ ژاپنی است.</p>	<p>Folded Hands</p>	<p></p>
<p>این نماد برای سلام دادن و خداحافظی کردن به کرات مورد استفاده قرار میگیرد.</p>	<p>Waving Hand</p>	<p></p>

<p>از این نماد در مواقعی که قصد دارد اظهار کند که حالش خوب است و یا به طور کلی چیزی خوب و صحیح است، استفاده میشود.</p>	<p>OK Hand</p>	
<p>از این نماد در مواقعی که فرد میخواهد اعلام حضور کند و یا اعلام کند "کافی است"، استفاده میشود.</p>	<p>Raised Hand</p>	
<p>شکوفه‌ی گیلاس (گل صورتی) - این گل، نمادی سنتی در کشور ژاپن است که از آن در نمایش های سالانه به وفور استفاده میشود از این رو، از این نماد در مناسبت و جشن هایی خاص استفاده میشود ولی به طور کلی بیانگر ایده هایی مثل عشق، صمیمیت و زیبایی است.</p>	<p>Cherry Blossom</p>	
<p>قلب قرمز - کاربرد اصلی این ایموجی برای ابراز عشق است ولی در همه ی موارد اینطور نیست و میتواند به معنای رابطه ی دوستی صمیمانه و پیوند قوی و محکم دوستانه نیز باشد.</p>	<p>Red Heart</p>	
<p>رز قرمز - این نماد نیز برای تبریک مناسبت های خاص مثل روز مادر و ... طراحی شده است ولی کاربردهای دیگری نیز دارد مثل بیان احساساتی مانند عشق. همچنین به عنوان نمادی از سوسیالیسم نیز استفاده میشود.</p>	<p>Rose</p>	
<p>قلب با روبان - این نماد که قلبی به شکل یک جعبه ی هدیه است، بیانگر هدیه دادن قلب فرد به مخاطب است که در این صورت بار عاطفی بسیار مثبتی دارد چرا که فرد، ارزشمندترین داشته اش را به مخاطب عرضه میکند.</p>	<p>Heart with Ribbon</p>	
<p>صورت خندان با چشم‌های قلبی - این نماد با ظاهر یک چهره‌ی خندان به همراه چشمانی قلبی شکل، احساساتی از قبیل عشق، شیفتگی، پرستش و صمیمیت را در کنار حس قدرشناسی به مخاطب منتقل میسازد. وقتی شخص از این نماد استفاده میکند به این معنی است که فرد یک شخص، شی و مکان بخصوصی را دوست دارد.</p>	<p>Smiling Face with Heart-Eyes</p>	

بررسی داده های به دست آمده در پژوهش حاضر توسط معلم برای ابزار احساسات و نگرش معلم در تعاملات عاطفی مورد استفاده گرفت که تصویر برخی از این تعاملات در بخش های بعدی ارائه شده است.

(ب) رابطه عاطفی رسمی و غیرصمیمانه معلم و دانش آموز در آغاز دوره آموزشی
در اوایل دوره آموزشی، عملاً رابطه ی دو طرفه ای وجود نداشت و روابط کاملاً یک طرفه، خشک، رسمی و بی روح بودند. اگر هم رابطه ای شکل می گرفت، توسط معلم هدایت می شد نه دانش آموزان. به طور کلی می توان گفت در ابتدای سال تحصیلی معلم صرفاً به توصیف اهداف درس و انتظارات خود از دانش آموزان می پرداخت بدون اینکه کمترین تلاشی برای برقراری رابطه موثر عاطفی با آنان کند. طبق مشاهدات صورت گرفته در طی جلسات کارورزی، معلم برای تشویق دانش آموزان به فعالیت و مشارکت در کلاس متوسل به تهدید می شد در حالی که روش های بسیار موثرتر دیگری برای این کار وجود داشت. نمونه هایی از این نوع تعاملات غیرسازنده در زیر نشان داده شده اند:

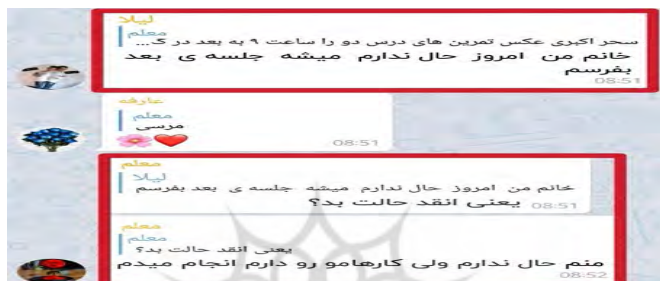

شکل ۱: نمونه هایی از روابط عاطفی رسمی و غیر سازنده در آغاز دوره تحصیلی

باید گفت که نگرش دانش آموزان نسبت به معلم در همان اوایل سال تحصیلی یعنی روز های اولیه شکل می گیرد. اگر دانش آموزان معلم خود را حامی و قابل اعتماد ببینند، روند پذیرش و تشکیل موثر رابطه عاطفی سریعتر صورت می گیرد. این در حالی است که در

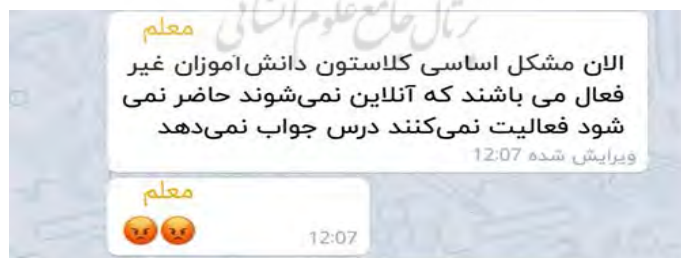

این کلاس به وفور مشاهده می شد که معلم تلاشی برای درک کردن دانش آموزان برای جلب اعتماد آنان نمی کرد که این خود عامل منفی در برقراری رابطه موثر با آنان بود. این روابط در برخی موارد تا حدی غیر قابل قبول بود که حکایت از بی اعتمادی به دانش آموزان در توجیه عدم انجام تکالیف تعیین شده داشت. نمونه زیر این موضوع را به روشنی به تصویر می کشد:

شکل ۲: نمونه هایی از روابط عاطفی حاکی از بی اعتمادی

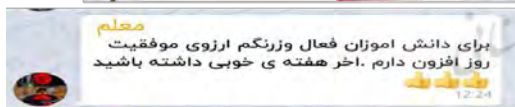
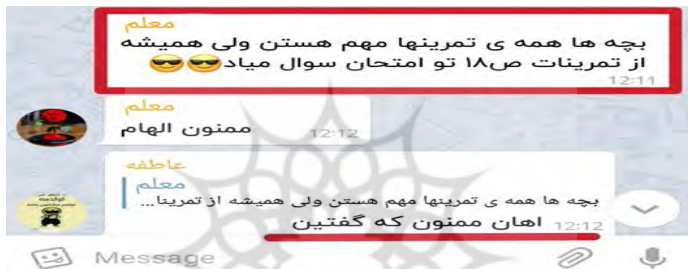
. در این کلاس معلم در پایان صحبت های خود از شکلک ها به طرز موثری استفاده می کرد؛ به طوری که در اوایل ترم به کرات از شکلک هایی با بار روانی منفی مطابق با صحبت های خود استفاده می کرد.

شکل ۳: نمونه ای از روابط عاطفی غیر صمیمانه و انتقادی

(ج) رابطه عاطفی رسمی و صمیمانه در پایان دوره آموزشی

با گذشت زمان رابطه میان معلم و دانش آموزان دچار تغییر و تحول قابل توجهی شد. این رابطه عاطفی به طور فزاینده ای تبدیل به تعامل صمیمی دوستانه و صادقانه شد و در پایان دوره آموزشی، رابطه عاطفی میان معلم و دانش آموزان در کلاس مورد مطالعه اصلاً قابل قیاس با روزهای آغازین نبود تا آنجا که نه تنها معلم خود از شکلک های دوستانه با بار عاطفی مثبت استفاده می کرد، بلکه دانش آموزان نیز از این امکان به وفور استفاده می کردند که این خود نشانگر تمایل و علاقه آنان به شرکت در مباحث کلاسی بود.

شکل ۴: نمونه ای از تعاملات نشانگر تغییر در روابط عاطفی

علاوه بر این معلم با کلمات عاطفی نظیر «عزیزانم» یا «دخترانم» دانش آموزان را مورد خطاب قرار می داد. همان طور که قبلاً اشاره شد، این عامل نیز تاثیر مثبت بسزایی در روند برقراری رابطه عاطفی داشت، به ویژه در این رده سنی (۱۳-۱۵ سال) که دانش آموزان در اوج عواطف و احساسات خود هستند، برقراری چنین رابطه ی صمیمی و دوستانه‌ای تاثیر قابل توجهی بر شکل گیری شخصیت عاطفی دانش آموزان می گذارد.

شکل ۵: نمونه ای از تعاملات نشانگر روابط عاطفی صمیمانه

پس از آن که دانش آموزان به سوالات معلم به درستی پاسخ می دادند، معلم آنها را با کلماتی گرم و صمیمانه تشویق می کرد و بازخورد مثبت می داد. این واقعیت اکنون بر کسی پوشیده نیست که ارائه بازخورد زبانی یا غیر زبانی به دانش آموزان توسط معلم تاثیر مثبت بسزایی بر روند یادگیری آنان خواهد داشت. همانطور که پیش تر مطرح شد، در اوایل دوره آموزشی معلم ها با انواع ترفندها دانش آموزان را وادار به مشارکت در فعالیت های کلاسی می کردند؛ ولی در اواخر دوره دانش آموزان به صورت خودجوش و فعال در روند کلاس مشارکت می کردند و اکثر مواقع برای روخوانی متون و فرستادن تکالیف داوطلب می شدند.

شکل ۶: نمونه ای از تعاملات نشانگر علاقه مندی دانش آموزان به مشارکت در کلاس در سایه روابط عاطفی صمیمانه

این اتفاق نشانگر اثربخشی رابطه عاطفی میان معلم دانش آموزان و تغییر اساسی نگرش منفی شکل گرفته اوایل ترم در ذهن دانش آموزان است همانطور که در تصویر بالا می بینیم، زمانی که یکی از دانش آموزان سوالی مرتبط با درس از معلم پرسید، همه دانش آموزان به صورت داوطلبانه از معلم اجازه می گرفتند که به آن سوال پاسخ دهند. این اتفاق بیانگر این است که دانش آموزان فضای کلاس را به اندازه کافی امن و مطمئن یافته اند که بتوانند بدون ترس از قضاوت دوستان یا ترس از ارزیابی منفی توسط معلم، خود را ابراز کنند. اعتماد دانش آموزان به معلم خود به حدی در جهت مثبت رشد کرد که دانش آموزان از معلم خود درخواست می کردند که راه حل های کاربردی برای بهبود مهارت زبان خود ارائه دهد.

شکل ۷: نمونه ای از تعاملات نشانگر تشویق و روابط عاطفی صمیمانه

برخلاف شروع سال تحصیلی که معلم شناخت کافی از دانش‌آموزان خود نداشت و آنها را درک نمی‌کرد، در پایان مشاهده شد که او کاملاً به شرایط دانش‌آموزان و مشکلات سامانه شاد واقف است و سعی دارد کاملاً خود را همسو با دانش‌آموزان نشان دهد. برای مثال، زمانی که دانش‌آموزی به دلیل مشکل کندی اینترنت و مشکلات سامانه شاد در کلاس دیر حاضر شد یا تکالیف خود را به موقع نفرستاد، معلم بدون هیچ‌گونه برخورد تند و با احترام بسیار اعلام کرد که او نیز به این مشکلات و ضعف‌های زیرساختی سامانه شاد آگاه است.

شکل ۸: نمونه ای از تعاملات عاطفی نشانگر هم سوئی معلم با دانش‌آموزان به خاطر مشکلات سامانه ای

اعطای مسئولیت به دانش‌آموزان و انتخاب دو نفر از آنان به عنوان «معلم یار» از دیگر ویژگی‌های مثبت این کلاس‌ها بود. زمانی که دانش‌آموز احساس کند مورد توجه معلم است و مسئولیتی بر عهده دارد، خود را ملزم به انجام بهینه همه وظایف محوله میداند و نگرش مثبتی به فرایند یاددهی-یادگیری پیدا کرده و در نتیجه جو عاطفی مثبت همراه با احساس امنیت و صمیمیت به وجود خواهد آمد.

شکل ۸: نمونه ای از تعاملات عاطفی نشانگر تفویض مسئولیت به معلم یارها در راستای مشارکت بیشتر

یکی از ویژگی های منفی مشاهده شده در این تعاملات، عدم امکان ارسال پیام از سوی دانش آموزان در مواقعی خاص بود در حالیکه دانش آموزان باید امکان مشارکت و اظهار نظر در طول دوره آموزشی را داشته باشند چرا که این امکان در کلاس های حضوری وجود دارد. البته با توجه به ماهیت کلاس های مجازی، ساز و کار این کار باید دقیقاً مشخص و تبیین گردد.

شکل ۹: نمونه ای از تعاملاتی که نشانگر ممنوعیت ارسال پیام از سوی دانش آموزان است.

بحث و نتیجه گیری

یکی از مباحثی که ویلیام گلسر^۱ (۱۹۹۸) در تئوری انتخاب خود مطرح کرده بود این بود که برای یادگیری و نهادینه کردن یک رفتار، ایجاد انگیزه‌های درونی بسیار موثرتر از انگیزه‌های بیرونی و فیزیکی مثل تشویق یا تنبیه هستند. بنابراین علاقه مند ساختن دانش آموزان به یادگیری و درونی کردن آن با برقراری یک پیوند عاطفی قوی به عنوان رکن اساسی تدریس به شمار می رود. همانگونه که در کلاس مورد مشاهده مشخص شد، ابتدا معلم سعی داشت با انگیزه‌های بیرونی مثل دادن پاداش (افزایش نمره) و یا تنبیه (کاهش نمره و اطلاع به پدر و مادر) دانش آموزان را علاقه مند به یادگیری کند ولی این روش در نهایت ثمری به همراه نداشت. در طول زمان به نظر می رسید که معلم رویکرد خود را به تغییر داد و سعی داشت با برقراری رابطه‌ای صمیمی و دوستانه، دانش آموزان را به یادگیری علاقه مند سازد تا آنها به جای تمرکز بر نفس گرفتن پاداش، به صورت عمیق به فهم مطالب درس پردازند. گرچه در نهایت در انتهای دوره آموزشی معلم توانست رابطه عاطفی موثر و منطقی با دانش آموزان برقرار کند، ولی به نظر می رسد بهتر بود از همان روزهای اولیه رابطه‌ای صمیمی و البته متعادل با دانش آموزان شکل بگیرد تا آنها بتوانند از همان ابتدا به نتایج بهتری در فرایند یاددهی-یادگیری دست یابند. نکته دیگر این است که امکان ارسال پیام در گروه کلاسی باید در طول کلاس امکان پذیر باشد چرا که تاثیر مستقیمی بر تمایل دانش آموزان برای مشارکت فعال در کلاس دارد و عدم امکان ارسال پیام پس از مدتی ممکن است موجب شود دانش آموزان به صورت منفعلانه از فعالیت در مباحث کلاسی خودداری نمایند.

آموزش در بستر فضای مجازی به دلیل نبود ارتباط رو در رو مستلزم توجه بیشتر احساسات و عواطف دانش آموزان است چرا که بی توجهی به پیام دانش آموزان یا سوء برداشت پیامی توسط آنها پیامدهای بسیار منفی بر روی روند یادگیری آن ها خواهد

^۱William Glasser

داشت. توانایی برقراری ارتباط موثر و متعادل در کنار حفظ درجه ای از اقتدار برای معلمان همه مقاطع تحصیلی و تمامی دانشجومعلم‌ان بسیار حیاتی است چرا که معلمان ضعیف و ناتوان هیچ گاه مورد پذیرش دانش‌آموزان قرار نمی‌گیرند. دانشجو معلمان در طی دوران تحصیل خود آموزش‌هایی در رابطه با نحوه ارتباط با دانش‌آموزان، اصول و مبانی تدریس و ارزشیابی می‌بینند اما با توجه به شرایط جدید به وجود آمده به دلیل شیوع ویروس کرونا و مجازی شدن آموزش‌ها، این انتظار می‌رود که آموزش‌های لازم برای فعالیت موثر دانشجو معلمان در بستر فضای مجازی در دستور کار دانشگاه فرهنگیان و اولویت برنامه‌های کارورزی قرار گیرد تا در آینده شاهد فعالیت معلمانی با شایستگی‌های علمی و ارتباطی لازم در سطح کشور باشیم.

امید است نتایج حاصل از نوشته حاضر، اهمیت ایجاد و تداوم روابط عاطفی در تعاملات کلاسی مجازی را برای مربیان و معلمان و همچنین دست‌اندرکاران امر تعلیم و تربیت را روشن ساخته و لازمه ایجاد بسترهای مناسب برای تضمین شکل‌گیری و استمرار این روابط در سامانه‌های آموزشی به ویژه شاد را برجسته تر بسازد. به دلیل محدودیت دسترسی، پژوهش حاضر با تعداد معدودی از کلاس‌ها و تعاملات آنها و در یک مدرسه دخترانه انجام شد؛ لذا پژوهش‌های دیگری در آینده می‌توانند به بررسی تعاملات کلاسی در سطح گسترده‌تر و در مدارس پسرانه بپردازد.

منابع فارسی

- اژهای، جواد؛ جوکار، بهرام؛ حجازی، الهه؛ لاری، نرجس (۱۳۹۸). ادراک معلمان از عوامل موثر بر ارتباط معلم-دانش‌آموز: تحلیل پدیدارشناسی بولتن، ر. (۱۳۸۴). روانشناسی روابط انسانی (مهارت‌های مردمی). ترجمه حمیدرضا سهرابی. تهران: انتشارات رشد.
- بهادری، علی؛ رضوانی نسب، سوده؛ گنجه، سید علیرضا (۱۳۹۴). پیامد برقراری ارتباط عاطفی معلمان بر یادگیری درس ریاضی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه اول. زندی، احمد (۱۳۸۲). رابطه صمیمانه معلم و دانش‌آموز، ماهنامه رشد معلم، شماره ۱۷۸، ۳۳-۳۴.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۵). مقدمه ای بر نظریه های یادگیری، تهران، نشر روان.
- شعبانی، حمید، (۱۳۷۲). مهارت‌های آموزشی و پژوهشی، چاپ اول، تهران.
- کدیور، پروین و جوادی، محمدجعفر (۱۳۸۲). برگزیده متون روانشناسی، انتشارات آبیژ. موحدیان، زهرا و قادری مقدم، محمدعلی (۱۳۹۸). راهکارهایی جهت توسعه و تقویت مهارت های ارتباطی بین دانش‌آموزان، دوره ۳، شماره ۱، ۵۴-۴۰.
- نعمتی، محمد؛ کرمی پور، مجتبی؛ محمدی چمناری، حسین (۱۳۹۲). رابطه مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های کارآفرینی در میان دانش‌جویان دانشگاه علامه طباطبایی و خوارزمی.
- یغما، عادل، (۱۳۸۴). کاربرد روشها و الگوهای تدریس، چاپ ششم، تهران، انتشارات مدرسه.

- Andrzejewski, C. E., & Davis, H. A. (2008). Human contact in the classroom: Exploring how teachers talk about and negotiate touching students. *Teaching and Teacher Education*, 24, 779–794.
- Baker, J. A. (2006). Contributions of teacher-child relationships to positive school adjustment during elementary school. *Journal of School Psychology*, 44, 211–229.
- Fisher, D., Waldrup, B., & den Brok, P. J. (2005). Students' perceptions of primary teachers' interpersonal behavior and of cultural dimensions in the classroom environment. *International Journal of Educational Research*, 43(1/2), 25–38.
- Glasser, W. (1999). *Choice theory: a new psychology of personal freedom*. 1st HarperPerennial ed. New York: HarperPerennial.
- Nurmi, J.-E., & Kiuru, N. (2015). Students' evocative impact on teacher instruction and teacher-child relationships. *International Journal of Behavioral Development*, 39(5), 445–457.
- Riley, P. (2009). An adult attachment perspective on the student-teacher relationship & classroom management difficulties. *Teaching and teacher education*, 25(5), 626-635.
- Schogiel, D. R. (2012). Empowerment education for individuals with serious mental illness. *Journal of Social Nursing and Mental Health Services*, 376.
- Spilt, J., L., & Koomen, H., M. (2009). Widening the view on teacher-child relationships: Teachers' narratives concerning disruptive versus nondisruptive children. *School Psychology Review*, 38(1), 86-101.
- Stefa, E. (2018a). Supportive Relationship Between Teachers and Students and Peers. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 7(2), 94.

The Emoji Dictionary. (n.d.). Emoji Dictionary. Retrieved February 5, 2021, from <https://emojictionary.emojifoundation.com/>

Van Petegem, K., Aelterman, Van Keer, H. & Rosseel, Y. (2008). The Influence of Student Characteristics and Interpersonal Teacher Behaviour in the Classroom on Student's Wellbeing. *Social Indicators Research*, 85(2) 279-291.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی